

Iskanje zaposlitve mladih z osnovnošolsko izobrazbo

Sabina Čepon, Nika Osredkar in Urška Umer

Brezposelnost mladih je v današnjih časih pereč problem. Posebej ranljivo skupino pri tem predstavljajo mladi z nizko stopnjo izobrazbe. V kvalitativni raziskavi nas je zanimalo, katera področja in oblike zaposlitve so dostopne mladim z osnovnošolsko izobrazbo, kako iščejo zaposlitev in s kakšnimi občutki in morebitnimi težavami se pri tem srečujejo. Izvedle smo intervjuje z 10 udeleženci, devet je bilo moških in ena ženska. Rezultati so pokazali, da mladi z zgolj osnovnošolsko izobrazbo najpogosteje iščejo lažja dela, za katera ne potrebujejo izobrazbe, in so pripravljeni sprejeti raznovrstna dela, samo da bi lahko delali. Najbolj si želijo zaposlitve za nedoločen čas, pripravljeni pa so sprejeti tudi različne prekarne oblike dela. Službo največkrat iščejo preko Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje in spleta, pri tem pa jim pomagata projekt PUM-O in družina. Nekateri obiskujejo tudi dodatne tečaje in delavnice, za katere menijo, da jim koristijo pri iskanju zaposlitve. Udeleženci imajo ob iskanju zaposlitve različne občutke – nekateri še ohranjajo upanje, drugi pa se pri iskanju soočajo z raznovrstnimi negativnimi občutki. S pomočjo raziskave smo oblikovale nekaj praktičnih smernic, ki jih lahko uporabijo strokovnjaki, ki se pri delu srečujejo z mladimi z nizko izobrazbo, da bi povečali njihovo zaposljivost.

Uvod

V zadnjih letih se soočamo z veliko brezposelnostjo mladih. Ta je posledica gospodarske krize, ki je Evropsko unijo zajela konec leta 2008 in je mlade prizadela bolj kot ostale kategorije delavcev. Velja namreč, da mlajši

kot so zaposleni, bolj ranljivi so na trgu dela (Cerovšek in Lukič, 2013). Z drugimi besedami, mlajši kot so posamezniki ob vstopu na delovna mesta, večkrat jih menjajo in doživljajo več težav pri ustalitvi v karieri z namenom iskanja stabilnosti za prehod v odraslo življenje (Namboodiri, 1987, v: Pal-las, 2000). Znotraj skupine mladih na trgu dela so posebej ranljivi tisti, ki nimajo ustrezne stopnje izobrazbe ali poklicne usposobljenosti niti ustre-znih kompetenc, ki bi jim omogočale pridobivanje znanja za vstop na trg dela. Med brezposelnimi mladimi so nekatere skupine, kot so tiste z nizko stopnjo izobrazbe, bolj prizadete kot druge (Eurofound, 2012b). Čeprav se z leti delež brezposelnih mladih, ki imajo končano osnovno šolo ali manj, zmanjšuje (Cerovšek in Lukič, 2013), so le-ti na trgu dela v slabšem položaju kot njihovi vrstniki. Zanje velja, da je ogrožen njihov družbeni in osebni razvoj, prav tako pa je verjetnost vključitve v poznejše oblike vseživljenjskega učenja manjša. To pa neposredno škodljivo vpliva na njihovo trajnostno zaposljivost (Žalec, 2016). V raziskavi smo želele podrobneje proučiti, kako se mladi brezposelni v starosti od 15. do dopolnjenega 26. leta z osnovno-šolsko izobrazbo soočajo z iskanjem zaposlitve na slovenskem trgu dela. V ta namen smo opravile intervju z 10 udeleženci, pri čemer smo njihove odgovore kvalitativno obdelale in slikovno prikazale. Z raziskavo želimo bolj poglobljeno prikazati problem brezposelnosti mladih z nižjo stopnjo izobrazbe in predstaviti, kako se soočajo z iskanjem zaposlitve.

Statistični podatki

Na območju Evropske unije (EU-28) je stopnja brezposelnosti mlajše popu-lacije višja od stopnje brezposelnosti starejše (Cerovšek in Lukič, 2013). Eurostat, Statistični urad Evropske unije (STAT, 2016), ocenjuje, da je bilo septembra 2016 na območju EU-28 brezposelnih 18,2 % mladih, mlajših od 25 let. Isti podatki kažejo, da je stopnja brezposelnosti med mlajšimi od 25 let v primerjavi s starostno skupino od 25 do 74 let (povprečje 7,5 % za EU-28) skoraj podvojena (Eurostat, 2016b). Situacija z vidika mladih na trgu dela v Sloveniji ni nič boljša. Po zadnjih podatkih je bilo v Sloveniji septembra 2016 13,5 % mlajših od 25 let registriranih kot brezposelnih, kar pomeni, da je več kot vsak deseti mlajši od 25 let brezposeln (Cerovšek in Lukič, 2013; Eurostat, 2016b).

Še posebej ranljivi znotraj skupine mladih na trgu dela so tisti posame-zniki, ki nimajo ustrezne izobrazbe ali usposobljenosti, s pomočjo katerih bi pridobili znanje za vstop na trg dela (Eurofound, 2012b). Stopnja izo-brazbe je doseženi status, ki posamezniku omogoča dostopanje do zelenih

družbenih položajev. Višja stopnja izobrazbe odpira vrata bolje plačanim in izpopolnjujočim delovnim mestom s socialno ter politično močjo, ki niso dostopna slabše izobraženim posameznikom (Pallas, 2000). Številni avtorji potrjujejo pozitivno povezavo med stopnjo izobrazbe in zaposlenostjo. Izobrazba predstavlja ščit pred brezposelnostjo: višja kot je dosežena stopnja izobrazbe, manjša je verjetnost brezposelnosti (Žalec, 2016). Vključenost v formalno ali neformalno izobraževanje torej povečuje zaposljivost in prilagojenost posameznika na trgu dela, hkrati pa zmanjšuje verjetnost, da bo brezposeln (Čelebič, 2010). Podobno poročajo tudi v OECD (2012, v: Žalec, 2016), kjer ugotavljajo, da višja raven izobrazbe tudi v primeru brezposelnosti zagotavlja, da se bo posameznik hitreje ponovno zaposlil. Stopnja zaposlenosti nizko izobraženih mladih v starosti od 15 do 24 let je v letu 2016 na območju EU-28 znašala 18,1 % in je bila precej nižja kot pri srednješolsko (45,5 %) ali terciarno izobraženih (60,4 %) (Eurostat, 2016b). Stopnja brezposelnosti je pri srednješolsko in terciarno izobraženih v povprečju nižja kakor pri nizko izobraženih (Čelebič, 2010). Ob koncu oktobra 2016 je bilo na Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje registriranih 97.863 brezposelnih: najvišji odstotek (29,3 %) predstavljajo brezposelni z osnovnošolsko izobrazbo (ZRSZ, 2016). Zaskrbljujoč pa je tudi relativno visok delež mlajših dolgotrajno brezposelnih. V starostni skupini od 20 do 24 let je dolgotrajno brezposelna že več kot tretjina oseb, med starimi od 25 do 29 let pa že skoraj 40 % oseb. Značilno je, da višja kot je stopnja izobrazbe, manj je dolgotrajno brezposelnih. Ugotovitev lahko podpremo s podatki na območju Slovenije, saj se je odstotek posameznikov v predhodno omenjeni starostni skupini zmanjšal z 12,7 % v letu 2014 na 8,2 % v letu 2016 (Eurostat, 2016b).

Nezaposleni mladi, ki so vključeni v izobraževanje ali usposabljanje za pridobitev poklica

V Veliki Britaniji so v osemdesetih letih oblikovali besedno zvezo »ničelni status mladih« (angl. Status Zero Youth), s pomočjo katerega so označevali deprivilegirano skupino mladih (Williamson, 1997). Raziskovalci so ob pojavu mladih brez družbeno priznanega statusa začeli spoznavati kompleksnost mladinske brezposelnosti. Pojavila se je potreba po opredelitvi položaja mladih na trgu dela in »ničelni status mladih« so nadomestili z izrazom NEET (angl. NEET – not in employment, education, or training), saj se je izkazalo, da sintagma »ničelni status mladih« ne opredeljuje vseh položajev mladih, ki so brez dela (Žalec, 2016). NEET so mladi v starostni skupini od 15 do 24 let (v zadnjem času tudi do 29 let), ki niso zaposleni, vključeni v

izobraževanje ali usposabljanje za pridobitev poklica (Eurofound, 2012a; Žalec, 2016). V nadaljevanju bomo za mlade, ki niso zaposleni, vključeni v izobraževanje ali usposabljanje za pridobitev poklica, uporabljale kratico MZIU. MZIU so ranljivi in imajo več možnosti, da postanejo socialno izključeni ter dolgotrajno brezposelni. Njihovo izključenost iz družbe dodatno poveča to, da ne razvijajo svojih zmožnosti in nimajo kariernih načrtov. Dejavniki, ki pripomorejo k temu, da nekdo postane MZIU, so povezani z izobraževanjem, zdravjem, migracijami in družinskimi okoliščinami (Žalec, 2016). Značilno je, da mladi z nizko stopnjo izobrazbe trikrat pogosteje postanejo MZIU kot mladi z višjo stopnjo izobrazbe (Eurofound, 2012a). Odsotnost zaključene izobrazbe ali poklicne usposobljenosti in odsotnost zaposlitve ter vključenosti v procese izobraževanja ali usposabljanja predstavljajo tveganje za umik mladih iz družbe in s trga dela. Vse omenjeno pa velja tudi za Slovenijo (Žalec, 2016). Podrobnejši podatki kažejo, da je bilo leta 2015 med MZIU v Sloveniji nekoliko več žensk (13,0 %) kot moških (11,7 %), več mladih s sekundarno izobrazbo (7,2 %) in tistih, ki si želijo delati (9,4 %) v primerjavi s tistimi, ki si tega ne želijo (2,9 %) (Eurostat, 2016b). Pri analizi dejavnikov tveganja, ki vodijo v položaj MZIU, moramo biti pozorni tudi na posledice, ki jih ima MZIU za posameznika in za družbo (Žalec, 2016). V prvi vrsti izgubljam potencial mladih posameznikov (Eurofound, 2012b; Williamson, 1997). Na nivoju posameznika nosi položaj MZIU dolgoročne posledice, kot so slabi medosebni odnosi, vpliv na psihično in zdravstveno stanje, asocialno vedenje ter vpliv na dohodke in nadaljnjo zaposlitveno pot.

Kratkotrajno brezposelnost lahko razumemo kot naravno okoliščino, ki spremlja posameznikov prehod iz šole v svet dela. Povsem drugače pa je pri posameznikih, ki so v tem položaju ujeti dlje časa, saj imajo slabše možnosti za zaposlitev tudi pozneje v svojem življenju. Kot že omenjeno, slabše izkušnje na trgu dela na začetku kariere napovedujejo poznejšo brezposelnost, slabši družbeni položaj in nižje dohodke. Izraz MZIU ni določen le z brezposelnostjo, ampak tudi z izključitvijo iz izobraževanja za določen poklic. To onemogoča posameznikom, da bi razvili svoje potenciale in se posledično uveljavili v družbi. Tako je pomembno, da z različnimi ukrepi skušamo spodbujati mlade k izobraževanju, usposabljanju in zaposlovanju ter poskrbeti, da se bodo vključili v družbo (Žalec, 2016).

Področja in oblike zaposlovanja mladih z nizko izobrazbo

Uspešnost na trgu dela je v veliki meri odvisna od znanja in kompetenc, ki jih ima iskalec zaposlitve, pri čemer je še vedno pomembna formalna izobrazba.

Najhitreje in najlažje se zaposlijo posamezniki z znanjem, po katerem delodajalci povprašujejo. Težave pa se pojavijo pri tistih iskalcih zaposlitve, kjer povpraševanje ni veliko ali ga sploh ni. Nizka stopnja izobrazbe, torej dokončana osnovna šola ali manj, predstavlja veliko oviro pri iskanju zaposlitve. Iskanje delovnih mest za nizko izobražene osebe je težje kot za ostale skupine brezposelnih. Večinoma se lahko posamezniki zaposlujejo v delovno intenzivnih panogah, torej v poklicih, za katere zadošča osnovnošolska stopnja izobrazbe.

To potrjujejo tudi podatki iz septembra 2015 o zadnjem poklicu, ki so ga nizko izobraženi brezposelni posamezniki opravljali pred prijavo pri ZRSZ. Med deset najpogostejših poklicev so se uvrstili delavci za preprosta dela v predelovalnih dejavnostih, natararji, čistilci, strežniki in gospodinjski pomočniki, drugi delavci za preprosta dela, pometači, zidarji, delavci za preprosta dela pri nizkih gradnjah, skladiščniki ter uradniki za nabavo in prodajo, kuhinjski pomočniki in prodajalci.

V zadnjih letih se zmanjšuje število delovnih mest, ki so na voljo za posameznike z nizko stopnjo izobrazbe, predvsem na račun porasta delovno aktivnih s terciarno izobrazbo. Tista delovna mesta, kjer delodajalci zahtevajo osnovno usposobljenost, pa pogosto vključujejo neugodne pogoje dela, kot so fizično delo, neobičajen urnik dela in nizka plača, kar iskalce zaposlitve odvrta od izbiranja teh delovnih mest (ZRSZ, 2015).

Posamezniki, ki nadaljujejo z izobraževanjem, imajo posledično bolj urejeno kariero, zaslužijo več denarja in so zaposleni na delovnih mestih z višjo stopnjo ugleda in statusa, ki najpogosteje ne zahtevajo fizičnega dela (Pallas, 2000).

Tudi tisti mladi, ki najdejo zaposlitev, pa nimajo nujno zagotovljene socialne varnosti (Cerovšek in Lukič, 2013). Novejše analize nakazujejo, da zlasti mlajši delovni populaciji v razvitem delu sveta grozi nezaželeno prožnost dela brez varnosti, ki jo novejša literatura označuje z izrazom prekarnost (Kalleberg, 2009). Prekarnost je tako najpogosteje označena kot negotova, občasna, začasna in kratkotrajno plačana delovna aktivnost, ki se lahko opravlja bodisi zunaj bodisi znotraj delovnega razmerja (Markežič, Pakiž, Grimšič in Hodošček, 2014). Največkrat izpostavljene prekarne oblike dela so pogodba o zaposlitvi za določen čas, pogodba o zaposlitvi za delo s krajšim delovnim časom, agencijsko delo, civilne pogodbe (podjemna in avtorska pogodba), začasno in občasno delo dijakov in študentov ter fizične osebe, ki na trgu samostojno opravljajo pridobitno dejavnost (samozaposleni) (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, 2016a).

Mladi so najbolj ogrožena skupina na trgu dela, saj nanj šele vstopajo. Zaradi pomanjkanja ustreznih izkušenj pogosto težko najdejo ustrezno

delovno mesto in zato večinoma delajo v prekarnih oziroma fleksibilnih zaposlitvah ter so tako ob nastopu krize prvi, ki lahko izgubijo zaposlitev (ZRSZ, 2015). Mlade pogosto označujemo kot prilagodljive delavce, saj so bolj pripravljeni sprejeti fleksibilne oblike zaposlitve, zaposlitve za krajši čas oziroma zaposlitev na delovnih mestih, ki ne ustrezajo njihovim poklicnim ciljem. V izbiro fleksibilnih oblik pa so velikokrat prisiljeni, saj večinoma nimajo možnosti izbire dela za nedoločen čas (Cerovšek in Lukič, 2013).

Načini iskanja zaposlitve

Mladi lahko v stik z delodajalci prihajajo z uporabo različnih metod iskanja zaposlitve (Zaletel in Prah, 2012). Prva možnost je iskanje zaposlitve preko javne službe za zaposlovanje, torej Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje. Gre za urade, ki jih financira država in so namenjeni iskanju zaposlitve brezposelnim osebam. Njihova osnovna dejavnost je zbiranje in posredovanje relevantnih informacij tako delodajalcem kot iskalcem zaposlitve.

Zaposlitev lahko iščemo tudi preko medijev. Javni mediji se uporabljajo za oglaševanje in iskanje vseh vrst del ter so dostopni vsem iskalcem zaposlitve. Gre zlasti za objavljanje oglasov v časopisih, revijah, na nacionalni ali komercialni televiziji itd.

Vedno bolj pa se uveljavlja iskanje zaposlitve preko interneta oziroma spletnih zaposlitvenih portalov. Prednost takšne metode iskanja je v hitrosti in cenovni dostopnosti, obenem pa ne pozna geografskih meja.

S komercialno dejavnostjo posredovanja del med iskanci zaposlitve in podjetji, ki iščejo delovno silo, so kadrovske agencije oziroma zasebne agencije za zaposlovanje dodatna možnost za iskanje zaposlitve. Takšne agencije predlagajo podjetjem najprimernejše kandidate (Faganelj in Mlakar, 2007).

Naslednja metoda iskanja zaposlitve se imenuje mreženje in je opredeljena kot proces iskanja s pomočjo oseb, ki jih poznamo. Za prosta delovna mesta lahko izvemo preko različnih virov, in sicer od naših prijateljev, poslovnih partnerjev, prijateljeve mame, nekdanjih sodelavcev, itd. Mreženje temelji na osebni priporočilu, ko nas osebe, ki v nas verjamejo, predlagajo za izbrano odprto delovno mesto (Zaletel in Prah, 2012).

Osebni pristop k delodajalcu je eden izmed bolj učinkovitih pristopov za iskalce zaposlitve z nižjo stopnjo izobrazbe. Za ta pristop je značilno, da iskalci zaposlitve sprašujejo po zaposlitvi neposredno v podjetjih, pošiljajo pisne ponudbe ali, v zadnjem času, pošiljajo ponudbe za delo v elektronski obliki (Faganelj in Mlakar, 2007).

Aktivna politika zaposlovanja in Jamstvo za mlade

Ena izmed najvišjih prioriteta Evropske unije so aktivnosti za zaposlovanje mladih in zmanjševanje mladinske brezposelnosti (ZRSZ, 2015). Kljub opaznim pozitivnim trendom, kot je nižanje stopnje brezposelnosti za starostno skupino 15–24 let z 28,3 % leta 2014 na 25 % leta 2015, so zaposlitvene možnosti mladih še vedno omejene. Posledično je potrebno oblikovati ukrepe, ki bodo mladim pomagali in jih podprli pri iskanju zaposlitve (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, 2016b).

Eden izmed ukrepov, s katerim lahko država prispeva k povečanju zaposlenosti in zmanjšanju brezposelnosti na trgu dela, je aktivna politika zaposlovanja (v nadaljevanju APZ). Smernice za izvajanje APZ določa Zakon o urejanju trga dela. K povečanju vključitve mladih v APZ v letih 2014 in 2015 je pomembno prispevalo izvajanje ukrepov Jamstva za mlade. Takrat so beležili porast, in sicer je bil delež mladih, vključenih v APZ, leta 2014 37 %, v prvem polletju 2015 pa kar 41 % (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, 2015).

S pomočjo izvedbenega načrta Jamstva za mlade 2016–2020, ki ga je sprejela Vlada Republike Slovenije, bo mladim v starosti od 15 do 29 let v štirih mesecih po prijavi v evidenco brezposelnih oseb pri ZRSZ ponujena zaposlitev, vključitev v formalno izobraževanje, usposabljanje na delovnem mestu ali drugo, s potrebami delodajalcev povezano usposabljanje. Po prijavi v evidenco brezposelnih oseb je tako vsem zagotovljeno informiranje in osnovno karierno svetovanje pri svetovalcu za mlade. Svetovalci nudijo informacije o priložnostih za usposabljanje, izobraževanje ali zaposlovanje, bodisi v lokalnem bodisi v širšem okolju. Svetovalec in brezposelna oseba se nato dogovorita za nadaljnje izobraževanje, usposabljanje ali projektno učenje za mlajše odrasle »PUM-O« (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, 2016b).

Program PUM-O je namenjen razvijanju potencialov ranljivih mlajših odraslih od 15. do dopolnjenega 26. leta za uspešno vključevanje v izobraževanje, razvijanje poklicne identitete in uspešno vključevanje na trg dela. Vključeni so torej posamezniki, ki imajo status brezposelne osebe, niso vključeni v izobraževanje in niso zaposleni. Program traja eno leto, od 1. septembra do 31. avgusta naslednje leto. Oblikuje se torej skupina, v kateri je od 18 do 24 udeležencev, ki imajo sklenjeno pogodbo o vključitvi v PUM-O. Vsak udeleženec skupaj z mentorjem PUM-O in svetovalcem na ZRSZ opredeli svoj osebni karierni načrt, kar predstavlja obvezni del izvedbenega kurikulumu. Udeleženec zaključi program, ko uresniči vse ali večino zastavljenih ciljev (Žalec, 2016).

V okviru raziskave nas je zanimalo, kako se mladi brezposelni z osnovno-šolsko izobrazbo v starostnem obdobju od 15. do dopolnjenega 26. leta soočajo z iskanjem zaposlitve na današnjem trgu dela. V ta namen smo si zastavile naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Katera področja in oblike zaposlovanja so jim dostopna?
2. Kako iščejo zaposlitev?
3. S kakšnimi težavami in občutki se soočajo pri iskanju zaposlitve?

Metoda

Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 10 udeležencev, od tega devet moških in ena ženska. Povprečna starost udeležencev je bila 21,2 leti ($SD = 2,7$), najmlajši udeleženec je bil star 18, najstarejši pa 26 let. Pet udeležencev je bilo iz savinjske regije, štirje iz gorenjske in en iz podravske. Udeleženci imajo zaključeno II. stopnjo izobrazbe (osnovna šola), od tega ima en dodatno pridobljeno nacionalno poklicno kvalifikacijo.

Vsi udeleženci so trenutno nezaposleni in iščejo zaposlitev (to je bil pogoj za vključitev v raziskavo). Zaposlitev iščejo različno dolgo, od enega meseca do pet let. Vsi udeleženci so vključeni v program PUM-O. Zaradi jasnejšega podajanja rezultatov in ugotovitev, bo v nadaljevanju uporabljena moška oblika samostalnika, ki je zgolj praktične narave in nima drugih implikacij.

Pripomočki

Za zbiranje podatkov smo uporabile polstrukturirani intervju, ki smo ga oblikovale same. Prvi del intervjuja je vključeval vprašanja o demografskih podatkih udeležencev. Drugi del intervjuja je bil kvalitativne narave in je vključeval vprašanja odprtega ter zaprtega tipa:

- *Kako iščeš službo?*
- *Kakšno službo iščeš (področje dela)? Zakaj ravno to? Kakšna bi bila tvoja sanjska služba?*
- *Si že bil na kakšnem razgovoru za službo? Kaj so ti na teh razgovorih ponudili (pogodba o zaposlitvi za določen čas, pogodba o zaposlitvi za nedoločen čas, s. p., podjetna pogodba itd.)?*
- *Katero obliko dela bi bil pripravljen sprejeti (bi sprejel karkoli od ponujene-ga ali ne)? S katero obliko bi bil najbolj zadovoljen?*
- *Ali ti pri iskanju službe kdo pomaga? Če ja, kdo in kako? Kako ti pomaga PUM-O?*

- *Kaj sam narediš za to, da bi lažje našel službo? Obiskuješ kakšne tečaje, delavnice, izobraževanja? Meniš, da ti to koristi in zakaj? (Če nič ne počne, ali meni, da bi mu to koristilo?)*
- *Se pri iskanju zaposlitve srečuješ s kakšnimi ovirami? Če da, s katerimi? Zakaj misliš, da prihaja do teh težav? Kaj narediš, ko naletiš na takšno oviro?*
- *Kako se počutiš pri iskanju službe (kakšni so tvoji občutki)?*

Postopek

Pri iskanju udeležencev smo se obrnile na različne izvajalce programa PUM-O, in sicer na Zavod Salesianum za vzgojno-izobraževalno, socialno, kulturno in versko dejavnost; na Ljudsko univerzo Radovljica; na BOB, zavod za izobraževanje in kulturne dejavnosti; in na Izobraževalni center Memory, izobraževanje in svetovanje d.o.o. Vsem izvajalcem smo posredovale e-pošto z vabilom za sodelovanje v raziskavi. Na vabilo so se odzvali trije od naštetih izvajalcev. Sprva smo jim predstavile namen raziskave in pogoje sodelovanja. Eden od izvajalcev ni imel ustreznih udeležencev, zato smo sodelovanje nadaljevale le z dvema. Komunikacija je v obeh primerih potekala z mentoricama programa PUM-O, ki sta oblikovali seznam ustreznih udeležencev in jih v našem imenu povabili k sodelovanju.

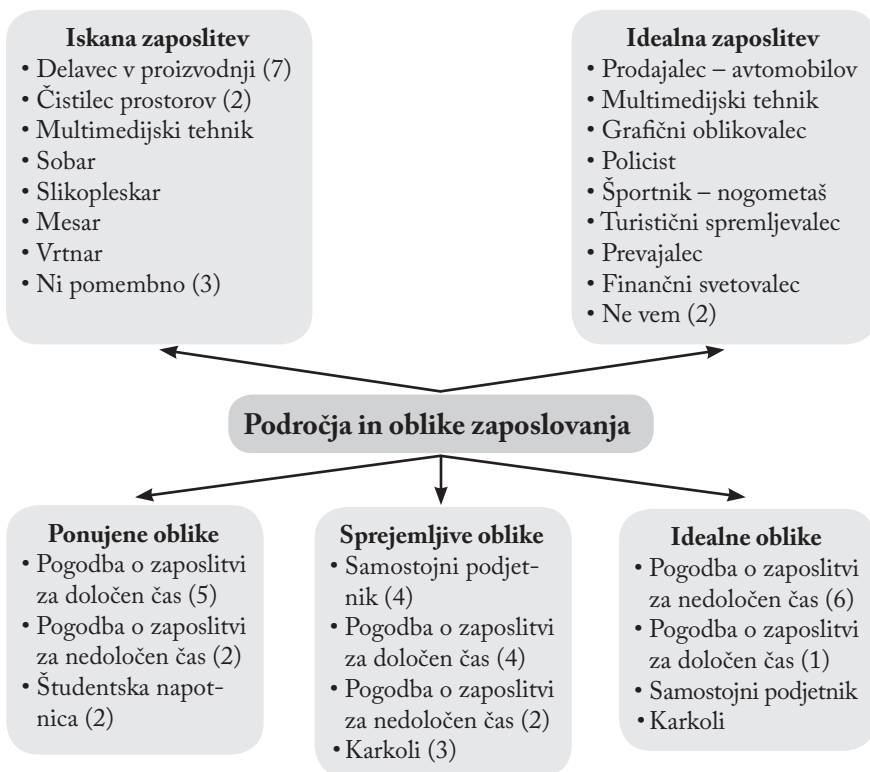
Intervjuje smo izvedle v prostorih dveh zavodov, ki izvajata projekt PUM-O. Potekali so individualno, ena raziskovalka je intervjuvala enega udeleženca. Na začetku intervjuja smo raziskovalke vsakemu udeležencu še enkrat pojasnile namen raziskave, prostovoljnost in anonimnost sodelovanja ter pridobile ustno soglasje za sodelovanje. Zatem smo pridobile še soglasje za snemanje intervjuja. Vsi intervjuji so bili torej posneti, trajali so od 5 do 15 minut.

Sledila je transkripcija intervjujev in obdelava podatkov, ki je potekala s pomočjo računalnika v več korakih. Najprej smo natančno prebrale vse transkripcije, nato pa odgovore udeležencev razdelile v tri sklope na podlagi predhodno zastavljenih raziskovalnih vprašanj. Odgovore smo označevale barvno, vsakemu raziskovalnemu vprašanju smo dodelile svojo barvo. Če odgovor udeleženca ni bistveno prispeval k posameznemu raziskovalnemu vprašanju, smo se odločile, da ta odgovor izpustimo iz nadaljnje analize. Ko smo barvno označile vse intervjuje, smo odgovore razporedile tako, da smo v posamezen Wordov dokument kopirale vse dele besedila, ki so sodili k enemu raziskovalnemu vprašanju. Tako smo imele oblikovane tri dokumente, za vsak vsebinski sklop enega. Nato smo

natančneje pregledale vsak sklop. Ugotovile smo, da si lahko pri oblikovanju smiselnih kategorij pomagamo z vprašanji iz intervjuja. Tako smo odgovore udeležencev razdelile po posameznih vprašanjih in s tem oblikovale posamezne kategorije. Odgovore, ki so si bili enaki oziroma podobni, smo posebej označile, jih preštete in v oklepaj poleg odgovora zapisale frekvenco. Rezultate smo želele predstaviti čim bolj pregledno in informativno, zato bodo dobljene kategorije v nadaljevanju predstavljene v obliki slike.

Rezultati in razprava

Katera področja in oblike zaposlovanja so mladim z največ osnovnošolsko izobrazbo dostopna?

Slika 1. Področja in oblike zaposlovanja mladim z največ osnovnošolsko izobrazbo (Številke v oklepajih prikazujejo frekvenco posameznega odgovora.)

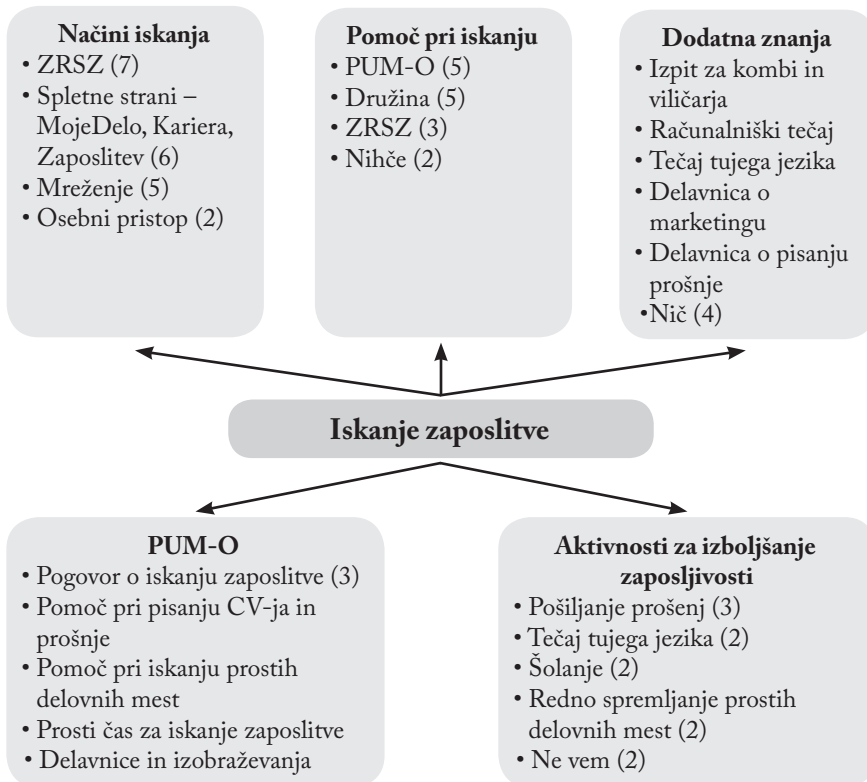
Rezultati prvega raziskovalnega vprašanja (slika 1) so pokazali, da so udeleženci največkrat poročali o tem, da iščejo zaposlitev na področju proizvodnje in drugih del, ki ne zahtevajo visoke izobrazbe, npr. čiščenje prostorov, slikopleskarstvo, vrtnarska dela, kar je skladno s poklici, ki so jih tudi po podatkih ZRSZ (2015) opravljali nizko izobraženi posamezniki pred prijavo na zavod. Trije udeleženci pa so omenili, da se jim področje dela ne zdi pomembno, važno jim je, da bi delo sploh dobili. Tako razmišljanje ponazarja naslednji odgovor: »*Vseeno, samo da bi delal.*« Iskanje dela tako ni vezano le na njihovo izobrazbo, temveč so pripravljeni delati tudi na področjih, za katera sicer nimajo ali ne potrebujejo določene izobrazbe. Zavedajo se, da jim zaradi nizke izobrazbe niso na voljo vsa dela, kar je eden izmed razlogov, zakaj delo iščejo na področjih, ki so jih omenili: »*Ker je to edino delo, ki je na voljo za mojo raven izobrazbe.*« Taki odgovori kažejo na dejstvo, da gre pri mladih z nizko izobrazbo za ranljivo skupino, ki je na trgu dela v slabšem položaju kot njihovi vrstniki z višjo izobrazbo (Žalec, 2016) in da je uspešen nastop na trgu dela povezan z znanjem in kompetencami iskalca zaposlitve (ZRSZ, 2015). Dva udeleženca sta izpostavila tudi, da iščeta delo na določenem področju zato, ker so tovrstno delo izvajali tudi že nekateri njihovi družinski člani.

Udeleženci so morali ob vprašanju, kakšna bi bila njihova idealna zaposlitev, po večini malo razmisliti. Navedli so raznolike odgovore, npr. prodajalec avtomobilov, grafični oblikovalec, policist, nogometaš, turistični spremljevalec, prevajalec, finančni svetovalec, dva pa se nista mogla odločiti. Idealna oblika zaposlitve našim udeležencem po večini predstavlja neki nedosegljivi ideal, h kateremu niti ne stremijo, saj za opravljanje tega dela nimajo primerne izobrazbe in kompetenc ter večinoma sledijo miselnosti, da bi zgolj radi našli neko delo. Eden izmed udeležencev pravi: »*Vse bolj nepomembna je vrsta dela, pomembno je, da zaslužiš nekaj za sproti. Ne nekaj takega, kar bi rad počel v življenju, ampak kar pride. Recimo kako delo v proizvodnji, karkoli.*« Eden izmed udeležencev je kot kriterij za izbiro dela dodal tudi, da bi moralo biti dobro plačano (»*Z dobro plačo. Vseeno mi je za področje dela.*«), vendar po tem kriteriju nismo specifično spraševale, zato nimamo informacij, kakšne želje imajo glede plačila ostali udeleženci ter kako višina plačila vpliva na iskanje dela.

Dela, na katera so se prijavili, so večinoma ponujala zaposlitev za določen čas, redko, zgolj dvakrat, pa zaposlitev za nedoločen čas. V dveh primerih so udeležencem ponujali tudi opravljanje dela preko študentske napotnice, vendar naši udeleženci tovrstne oblike dela ne bi mogli opravljati, saj nimajo statusa študenta oziroma dijaka.

Kot kažejo novejši podatki, delo, ki se mladim z nizko izobrazbo ponuja, ne nudi nujno socialne varnosti (Cerovšek in Lukič, 2013), kar je razvidno tudi iz ponujenih oblik zaposlitve našim udeležencem (delo za določen čas in preko študentske napotnice). Naše ugotovitve so skladne s podatki, da je negotovo in nestabilno delo že praktično normativno in da se mladi večinoma znajdejo na prekarnih delovnih mestih (Kalleberg, 2009; ZRSZ, 2015). Udeleženci so sicer večinoma navedli, da bi najraje sprejeli zaposlitev za nedoločen čas, pripravljeni pa bi bili delati tudi kot samostojni podjetniki ali preko pogodbe o zaposlitvi za določen čas. Trije izmed udeležencev se pri obliki dela, ki bi jo sprejeli, niso opredelili, temveč so navedli, da bi sprejeli katerokoli obliko dela: »Samo da dobim službo, ni važno.«

Kako mladi z osnovnošolsko izobrazbo iščejo zaposlitev?

Slika 2. Iskanje zaposlitve mladih z osnovnošolsko izobrazbo (Številke v oklepajih prikazujejo frekvenco posameznega odgovora.)

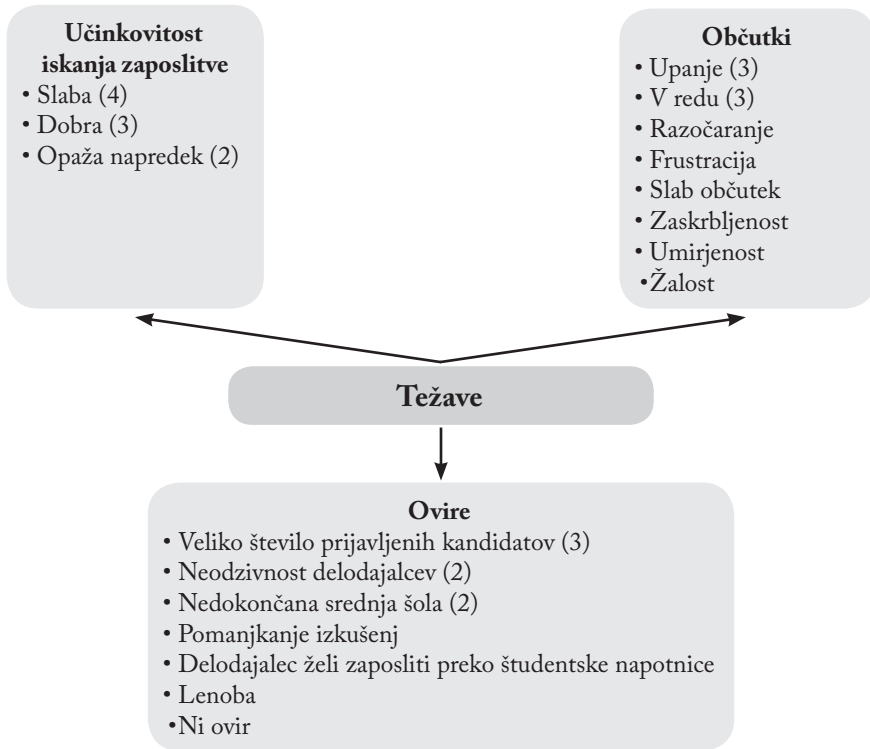
Pri drugem raziskovalnem vprašanju nas je zanimalo, kako mladi z osnovnošolsko izobrazbo iščejo zaposlitev. Njihove odgovore prikazujemo na sliki 2. Udeleženci so izpostavili naslednje oblike: ZRSZ (najpogosteje), splet in mreženje. Zlasti se uveljavlja iskanje zaposlitve preko spleta (Faganelj in Mlakar, 2007), kar je razvidno tudi iz naših izsledkov, saj je več udeležencev omenilo, da zaposlitev iščejo tudi preko interneta. Iskanje zaposlitve preko spleta je udeleženec opisal takole: *»Ja, v bistvu po večini iščem preko spletnih portalov. Največ preko strani Zavoda in strani Mojedelo, ki jo tudi občasno pogledam in dobivam obvestila od njih.«* Polovica udeležencev je navedla tudi iskanje zaposlitve s pomočjo mreženja, ki naj bi bil eden izmed bolj učinkovitih pristopov za iskalce zaposlitve z nižjo izobrazbo (Faganelj in Mlakar, 2007). Dva izmed udeležencev sta poročala o tem, da sta prejšnje delo dobila preko staršev, kar podpira omenjeno trditev. Pri iskanju zaposlitve udeležencem v polovici primerov pomagajo PUM-O in družinski člani, trije so navedli pomoč ZRSZ, dva pa sta povedala, da pri iskanju zaposlitve nimata pomoči.

Da bi izboljšali svojo zaposljivost, udeleženci pošiljajo prošnje za delo, dva sta izpostavila, da nadaljujeta s šolanjem, dva pa, da redno spremljata prosta delovna mesta. Nekateri udeleženci so povedali, da obiskujejo tudi nekatere tečaje, delavnice in izobraževanja, za katere večina meni, da jim koristijo, saj imajo potem več možnosti pri iskanju zaposlitve. Take aktivnosti so na primer izpit za kombi in viličarja, računalniški tečaj, tečaj tujega jezika ... Štirje udeleženci dodatnih aktivnosti ne obiskujejo, vendar so vsi vključeni v program PUM-O, v okviru katerega vsak udeleženec z mentorjem opredeli osebni karierni načrt. To pomeni, da skrbijo za izboljšanje svoje zaposljivosti. PUM-O pri iskanju zaposlitve pomaga predvsem s pogovorom o iskanju zaposlitve, pomočjo pri pisanju CV-ja in prošnje za delo, pomočjo pri iskanju prostih delovnih mest ter z izvedbo različnih delavnic in izobraževanj. To lahko podpremo z besedami enega izmed udeležencev: *»Mentorji na PUM-O so nam pokazali, kako napisati prijavo, kako jo oblikovati. Pa tudi, če kaj najdeš, ti pomagajo napisati in oblikovati prijavo.«*

S kakšnimi težavami in občutki se soočajo mladi z osnovnošolsko izobrazbo pri iskanju zaposlitve?

Pri tretjem raziskovalnem vprašanju smo se osredotočile na občutke in morebitne težave, s katerimi se mladi z osnovnošolsko izobrazbo soočajo pri iskanju zaposlitve. Udeleženci so navedli kar nekaj težav (slika 3), s katerimi so se srečali pri iskanju dela. Trije so kot problem navedli veliko število prijavljenih kandidatov (*»Veliko drugih se prijavlja na iste službe.«*), dva sta

izpostavila neodzivnost delodajalcev in dva nedokončano srednjo šolo (»Večinoma se nič ne odzovejo, če jim pošljem prošnjo, verjetno zato, ker še nimam dokončane srednje šole. Mislim, da je to glavni vzrok.«).

Slika 3. Težave, s katerimi se soočajo mladi z osnovnošolsko izobrazbo, pri iskanju zaposlitve (Številke v oklepajih prikazujejo frekvenco posameznega odgovora.)

Kot so ugotovili predhodni raziskovalci (Žalec, 2016), je pomembno, da mlade spodbujamo k izobraževanju, saj lahko mladi z nizko stopnjo izobrazbe hitreje postanejo socialno izključeni in dolgotrajno brezposelni. S tem podatkom se ujemajo naše ugotovitve, da nekateri udeleženci zaposlitve iščejo že do pet let in da nekateri pri iskanju zaposlitve nimajo pomoči.

Udeleženci so kot oviro pri iskanju dela navedli tudi pomanjkanje izkušenj (»Dokončano imam samo osnovno šolo in nimam izkušenj.«) in delodajalčevo željo za delo preko študentske napotnice. Eden izmed udeležencev je povedal, da ga pri iskanju ovira »lastna lenoba«, eden pa, da težav ne opaža.

Čeprav so štirje povedali, da se jim zdi, da so pri iskanju dela neučinkoviti, pa so trije rekli, da se jim zdi njihova učinkovitost dobra, dva pa sta izpostavila, da pri iskanju opažata napredek. Šest udeležencev je povedalo, da imajo glede iskanja dobre občutke in ohranjajo upanje, da bodo zaposlitve našli, polovica pa je izpostavila tudi raznovrstna negativna občutja, ki spremljajo iskanje zaposlitve, na primer razočaranje, frustracija, slab občutek, zaskrbljenost in žalost. Izjava, ki ponazarja negativna občutja ob iskanju zaposlitve, je na primer: »*Čutim bolj skrbi, skrb glede dohodka. Je stiska.*« Ne-zaposlenost in izključenost iz izobraževanja lahko vplivata tudi na posameznikovo psihično stanje (Žalec, 2016), kar ponazarjajo negativna občutja, ki spremljajo udeležence pri iskanju zaposlitve.

Naša raziskava ima več omejitev. Prva je majhnost vzorca, ki onemogoča posploševanje na izbrano populacijo. V vzorec smo zajele zgolj posameznike, ki so vključeni v program PUM-O in se torej z iskanjem zaposlitve spoprijemajo na aktiven način, kar pa ne velja za vse predstavnike populacije mladih z osnovnošolsko izobrazbo. Ker je iskanje zaposlitve občutljiva tema, o kateri je težko govoriti, je možno tudi, da udeleženci z nami niso želeli deliti vseh informacij. Predvsem občutke pri iskanju zaposlitve bi bilo morda bolje raziskovati s pomočjo vprašalnikov, da bi udeleženci lažje iskreno navedli svoje občutke. Raziskavo bi lahko tudi vsebinsko razširile in raziskovale razloge, zakaj so udeleženci dokončali le osnovno šolo in zakaj so nekateri prekinili srednješolsko izobraževanje.

Raziskovanje iskanja zaposlitve mladih z osnovnošolsko izobrazbo je pomembno, da lahko identificiramo probleme, s katerimi se soočajo, in jih ustrezno naslovimo ter prispevamo k oblikovanju ukrepov, ki bi pomagali zmanjšati brezposelnost med mladimi z nizko izobrazbo. Na zastavljena raziskovalna vprašanja smo dobile zanimive odgovore, ki pa bi zahtevali še nadaljnje raziskovanje, preden bi jih lahko posplošili na celotno populacijo. V raziskavo bi bilo treba zajeti tudi posameznike, ki niso vključeni v aktivne politike zaposlovanja, in raziskati, zakaj se v APZ ne vključujejo ter kako jih k temu spodbuditi.

Zaključek in priporočila

Mladi z zgolj osnovnošolsko izobrazbo so ranljiva skupina, ki je na trgu dela v slabšem položaju kot njihovi bolj izobraženi vrstniki. Kljub ukrepom za zmanjševanje njihove brezposelnosti ostaja še veliko prostora za izboljšave in ukrepe, ki jih lahko pri svojem delu uporabljajo svetovalci na ZRSZ, strokovni delavci in vsi, ki prihajajo v stik z mladimi z nizko stopnjo

izobrazbe, ki iščejo službo. V svoji raziskavi smo ugotovile, da so ti mladi motivirani za iskanje dela in so pripravljeni sprejeti različne oblike zaposlitve, a se pri iskanju zaposlitve pogosto ne znajdejo. Ovira je lahko že zgolj iskanje oglasov za delo, težave pa nastanejo tudi pri pošiljanju prošenj, saj udeleženci niso prepričani, kako prošnjo napisati in oblikovati, eden izmed udeležencev pa je celo omenil, da ne zna poslati elektronske pošte. Ovira pri iskanju zaposlitve je tudi veliko število kandidatov, ki so verjetno višje izobraženi, zaradi česar posamezniki z dokončano le osnovno šolo večkrat naletijo na zavrnitev s strani delodajalca.

Strokovnjakom, ki pri svojem delu prihajajo v stik s tovrstnimi mladimi, priporočamo:

- naj delajo na opolnomočenju mladih glede računalniških kompetenc (iskanje oglasov za delo, pošiljanje elektronske pošte);
- naj izvajajo delavnice pisanja CV-ja in prošenj za delo;
- naj jim pomagajo pri oblikovanju kariernega načrta in se z njimi pogovarjajo o različnih področjih, na katerih lahko iščejo delo;
- naj jim nudijo oporo pri iskanju dela in morebitno svetovanje, pri katerem naslovijo tudi občutja in morebitne stiske, ki se pojavijo ob neuspešnem iskanju zaposlitve;
- naj jih spodbujajo k vključevanju v nadaljnje izobraževanje in k udeležbi na raznovrstnih delavnicah in tečajih;
- naj jim predstavijo različne možnosti iskanja zaposlitve (npr. preko ZRSZ, medijev, kadrovskega agencij, spletnih zaposlitvenih portalov, mreženja, osebnega pristopa idr.);
- naj jim omogočijo vključitev v različne prostočasne dejavnosti, ki spodbujajo širjenje socialne mreže in navezovanje novih prijateljskih stikov, ki so jim lahko v oporo pri iskanju zaposlitve.

Pri izvedbi tovrstnih priporočil so lahko strokovnjakom, ki delajo z mladimi iskalci zaposlitve z osnovnošolsko izobrazbo, v pomoč nekateri obstoječi projekti oziroma delavnice ter spletni portali, kamor jih lahko napotijo ali pa se po njih zgledujejo pri svojem delu. Veliko pomoč predstavlja ZRSZ, ki nudi posredovanje informacij o prostih delovnih mestih, informiranje o trgu dela in možnostih zaposlovanja, orodja za samostojno vodenje kariere, karierno svetovanje, učenje veččin vodenja kariere in storitve vseživljenjske karierni orientacije. Njihova spletna stran ponuja veliko koristnih povezav (http://www.ess.gov.si/iskalci_zaposlitve), med katerimi je tudi povezava do priporočil za pisanje življenjepisa (<http://>

www.ess.gov.si/iskalci_zaposlitve/zivljenjepis). Poleg spletne strani ZRSZ je pri pisanju življenjepisa zelo uporabna tudi spletna stran Europass, kjer lahko mladi v skladu z evropskimi smernicami oblikujejo življenjepis oziroma sistematično in celostno predstavitev (http://www.europass.si/europass_zivljenjepis.aspx).

Za iskanje prostih delovnih mest poleg spletnih strani, ki so jih navedli udeleženci raziskave, priporočamo tudi spletni portal <https://www.mojazaposlitev.si/>, kjer lahko iskalci zaposlitve iščejo prosta delovna mesta po različnih kriterijih, in sicer po področjih, regijah, zahtevani izobrazbi, času objave in delodajalcih. Za več informacij o iskanju zaposlitve priporočamo, da strokovnjaki mladim iskalcem zaposlitve priporočijo tudi ogled spletne strani <http://www.proznamladina.si/> ali iz nje črpajo vire za svoje delo, saj so v tem spletnem vodniku zbrane informacije, ki lahko koristijo mladim, ki se srečujejo s prvimi delovnimi izkušnjami.

Za dodatna izobraževanja je na voljo na primer Neformalno izobraževanje in usposabljanje za mlade, ki ga ponuja ZRSZ (http://www.ess.gov.si/iskalci_zaposlitve/programi/usposabljanje_in_izobrazevanje/neformalno-izobrazevanje-za-mlade). Za kakovostno preživljanje prostega časa, druženje z vrstniki in pripravo na ponovno vključitev v izobraževanje ali zaposlitev pa je na voljo PUM-O: Projektno učenje mlajših odraslih (http://www.ess.gov.si/iskalci_zaposlitve/programi/usposabljanje_in_izobrazevanje/pum-o).

Literatura

- Cerovšek, D. in Lukič, G. (2013). *Problemska analiza položaja mladih na trgu dela v luči agende dostojnega dela: s predlogi ukrepov za znižanje stopnje brezposelnosti mladih v Sloveniji*. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije.
- Čelebič, T. (2010). Izbrani vidiki izobraževanja odraslih v Sloveniji in mednarodna primerjava z državami EU-27. *Zbirka Delovni zvezki UMAR*, 19(8), 1–83.
- Eurofound (2012a). *Young people and 'NEETs' infographic*. Pridobljeno s <http://www.eurofound.europa.eu/emcc/labourmarket/youthinfographic>
- Eurofound (2012b). *NEETs—Young people not in employment, education or training; characteristics, costs and policy responses in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat (2016a). *Eurostat statistics explained*. Pridobljeno s http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Main_Page
- Eurostat (2016b). *Eurostat database*. Pridobljeno s <http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>

- Faganelj, M. in Mlakar, S. (2007). Načrtovanje in pridobivanje kadrov. V T. Avsec, V. Čuček, M. Faganelj, S. Mlakar, A. Molka in T. Ravnikar (ur.), *Vse, kar bi morali vedeti o zaposlovanju* (str. 37–51). Ljubljana: Lisac & Lisac d.o.o.
- Kalleberg, L. A. (2009). Precarious work, insecure workers: employment relations in transition. *American Sociological Review*, 74(1), 1–22.
- Markežič, M., Pakiž, A., Grimšič, R. in Hodošček, K. (2014). *Obrazi prekarnega dela – prekarno delo in druge oblike dela, ki se opravljajo izven sklenjene pogodbe o zaposlitvi*. Ljubljana: Gibanje za dostojno delo in socialno družbo.
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2015). *Smernice za izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2016–2020*. Pridobljeno s http://www.mddsz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/pomembni_dokumenti/#c8070
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2016a). »Za dostojno delo«. Pridobljeno s http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/dpd/21_03_2016_Dostojno_delo_final.pdf
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2016b). *Jamstvo za mlade: izvedbeni načrt 2016–2020*. Pridobljeno s http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/zaposlovanje/JAMSTVO_ZA_MLADE_2016_2020.pdf
- Pallas, A. M. (2000). The effects of schooling on individual lives. V M. T. Hallinan (ur.), *Handbook of the sociology of education* (str. 499–525). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Statistični urad Republike Slovenije (2016). Pridobljeno s <http://www.stat.si/statweb/glavnanavigacija/o-nas/statisticni-urad>
- Williamson, H. (1997). Status Zero youth and the »underclass«: some considerations. V R. MacDonald (ur.), *Youth, the »underclass« and social exclusion* (str. 70–83). London: Routledge.
- Zaletel, A. in Prah, G. (2012). *Kako uspešno najti zaposlitev: vaš nujen pripomoček za učinkovito iskanje dela*. Ljubljana: Moje delo d.o.o.
- ZRSZ – Zavod Republike Slovenija za zaposlovanje (2015). *Strokovna izhodišča za leto 2016*. Pridobljeno s https://www.ess.gov.si/_files/7916/Strokovna_izhodišca_za_leto_2016.pdf
- ZRSZ – Zavod Republike Slovenija za zaposlovanje (2016). *Manj brezposelnih kot pred enim letom*. Pridobljeno s http://www.ess.gov.si/trg_dela/aktualno_o_trgu_dela
- Žalec, N. (2016). *Program Projektno učenje mlajših odraslih (PUM-O)*. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije. Pridobljeno s http://arhiv.acs.si/programi/program_PUM-O.pdf